

BERK ESEN
ŞEBNEM GÜMÜŞÇÜ
HAKAN YAVUZYILMAZ
**Türkiye'nin Yeni Rejimi:
Rekabetçi Otoriterlik**

İletişim Yayınları 3337 • Araştırma-İnceleme Dizisi 561

ISBN-13: 978-975-05-3548-2

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Murat Bergi

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Yağmur Yıldırım

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

BERK ESEN
ŞEBNEM GÜMÜŞÇÜ
HAKAN YAVUZYILMAZ

Türkiye'nin Yeni Rejimi: Rekabetçi Otoriterlik

BERK ESEN Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesi. Siyaset bilimi alanında doktoraasını 2015 yılında Cornell Üniversitesi'nden aldı. Eylül 2015 ile Ağustos 2020 arasında Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyeliği yaptı. Türkiye siyaseti, otoriterleşme ve siyasi partiler alanlarındaki güncel çalışmaları *Party Politics*, *Journal of Democracy*, *Third World Quarterly*, *Government and Opposition*, *Armed Forces & Society*, *PS: Political Science & Politics*, *South European Society and Politics*, *Journal of Near East and Balkan Studies*, *Southeast European and Black Sea Studies*, *Mediterranean Politics*, *Turkish Studies*, *Middle East Review of International Affairs* ve *Birikim* gibi akademik dergilerde yayımlandı. İletişim Yayınları'ndan, *Post-Post-Kemalizm: Türkiye Çalışmalarında Yeni Arayışlar* (İlker Aytürk ile birlikte, 2022) ve *Eleştirel Güvenlik ve Türkiye: Uluslararası İlişkilerde Alternatif Yaklaşım* (Başar Baysal ile birlikte, 2022) başlıklı derlemeleri yayımlandı. 2020 yılında Bilim Akademisi tarafından verilen Genç Bilim İnsanları ödülüne ve 2018 yılında Sakıp Sabancı Uluslararası Araştırma ödülüne layık görüldü.

ŞEBNEM GÜMÜŞÇÜ Middlebury College Siyaset Bilimi Bölümü'nde öğretim üyesi. Siyaset Bilimi doktorasını 2010'da Virginia Üniversitesi'nden almış, 2011'de Yale Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunmuş, 2012'ten 2014'e kadar Sabancı Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi ve İstanbul Politikalar Merkezi'nde araştırma koordinatörü olarak çalışmıştır. Demokratikleşme ve demokratik gerileme, İslâmi hareketler ve siyasi partiler üzerine çalışmaları uluslararası dergilerde yayımlanmıştır. Ayrıca bu konularda *Democracy, Identity, Foreign Policy in Turkey: Hegemony through Transformation* (Fuat Keyman ile birlikte, Palgrave Macmillan, 2014) ve *Democracy or Authoritarianism: Islamist Governments in Turkey, Egypt, and Tunisia* (Cambridge University Press, 2023) kitapları yayımlanmıştır.

HAKAN YAVUZYILMAZ Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi, Denge ve Denetleme Ağ'ında Araştırma ve Politika Geliştirme Koordinatörü olarak çalışmaktadır. Siyaset Bilimi doktorasını Hacettepe Üniversitesi'nden aldıktan sonra Nottingham Üniversitesi'nde doktora sonrası araştırmacı olarak bulunmuş, aynı süre içerisinde Partiler ve Demokrasi İçin Araştırma Merkezi'nde (REPRESENT) araştırmacı olarak çalışmıştır. Siyasi rejimler ve rejim geçişleri, siyasi partiler ve parti sistemleri üzerine çalışmaları *Party Politics*, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* ve *Southeast European and Black Sea Studies* gibi uluslararası dergilerde yayımlanmıştır.

Anne ve babalarımıza...

Mine-Saffet Esen

Esen-Vehbi Gümüşcü

Ayşe Ezel Berker-Hüsnü Yavuzylmaz

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
REKABETÇİ OTORİTERLİK	17
Giriş.....	17
Rekabetçi otoriter rejimlerin temel özellikleri.....	20
Rekabetçi otoriter rejimlerin küresel yükselişi.....	28
Üçüncü dalga otoriterleşme.....	31
Türkiye’de yeni rejimi tartışmak.....	35
Patrimonyal kapitalizm ve AKP’nin rekabetçi otoriterliğe dönüşü.....	45
İKİNCİ BÖLÜM	
AKP’NİN KISA TARİHİ, UZUN İKTİDARI	55
AKP’nin kökeni Milli Görüş Hareketi.....	56
AKP’nin doğuşu.....	60
AKP’nin örgütsel dönüşümü.....	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
AKP’YLE TEK KALE MAÇ: ADİL OLMAYAN SİYASİ OYUN ALANI	87
Demokrasiden rekabetçi otoriterliğe giden patikanın temel taşları.....	88

Siyasallaştırılmış devlet kurumları: Parti devletinin yükselişi.....	89
<i>Yatay hesap verebilirliğin omurgası: Yargının siyasallaşması</i>	92
<i>Zayıflatılan yasama süreci ve denetimi</i>	99
<i>Düzenleyici ve denetleyici kurumların siyasallaşması</i>	103
AKP'nin yeni yıldız oyuncularını: İktidar yanlısı sermaye.....	106
Yıldız oyuncuların oyun dışına atılması:	
Bağımsız ve muhalif sermaye.....	113
AKP'nin yeni yıldız oyuncularını: İktidar yanlısı medya.....	115
Rakip takımın yıldız oyuncularını: Medya.....	118
Rakip takımın yıldız oyuncularını:	
Siyasi partiler ve siyasetçiler.....	120
<i>Halkların Demokratik Partisi ve Selahattin Demirtaş</i>	121
<i>Cumhuriyet Halk Partisi: Canan Kaftancıoğlu ve Ekrem İmamoğlu</i>	126
Sonuç.....	128

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN İHLALI	131
AKP iktidarlarında temel hak ve özgürlükler.....	133
<i>Ifade ve basın özgürlüğü</i>	134
<i>Örgütlenme özgürlüğü ve sivil toplumun baskılanması</i>	148
<i>Toplumsal muhalefetin baskılanması ve toplanma özgürlüğü ihlalleri</i>	153
Sonuç.....	159

BEŞİNCİ BÖLÜM

ADİL VE ÖZGÜR OLMAYAN SEÇİMLER: REKABETÇİ OTORİTER REJİMLERİN ALAMETİ FARİKASI	163
Seçimleri nesnel kriterler üzerinden değerlendirmek: Seçim bütünlüğü kavramı.....	165
Türkiye'de seçimlere genel bakış.....	169
2014 cumhurbaşkanlığı seçimleri.....	173
Haziran ve Kasım 2015 genel seçimleri.....	177
2017 halk oylaması.....	182
2018 genel seçimleri.....	187
2019 yerel seçimleri.....	191
2023 genel seçimleri.....	195
Sonuç.....	203

ALTINCI BÖLÜM

REKABETÇİ OTORİTERLİK SÜRDÜREBİLİR Mİ?

2023 SEÇİMLERİ	205
Rekabetçi otoriter rejimlere içkin riskler.....	205
Rekabetçi otoriterlik demokrasiden otoriterliğe geçerken bir ara durak mıdır?.....	208
Rekabetçi otoriter rejimlerde iktidar nasıl ve neden kaybeder?.....	209
Rekabetçi otoriter rejimlerde muhalefet nasıl kazanır?.....	212
Rekabetçi otoriter rejimler nasıl sona erer?.....	218
2023 seçimleri rekabetçi otoriter rejimin sonu olabilir miydi?.....	223
2023 seçimlerine giderken muhalefet.....	229
2023 seçimlerine giderken <i>Cumhur İttifakı</i>	234
2023 seçim sonuçlarını anlamak.....	239

SONUÇ

REKABETÇİ OTORİTERLİK

TÜRKİYE İÇİN SON DURAK MI?.....

Türkiye’de rekabetçi otoriter rejimin geleceği.....	248
<i>Muhalefet nereye gidiyor?</i>	251
<i>Türkiye hegemonik otoriter rejime savrulur mu?</i>	253
Rekabetçi otoriter rejimlerde her iktidar değişimi demokratikleşme getirir mi?.....	256
Bitirirken.....	259

KAYNAKÇA.....

263

ÖNSÖZ

Kasım 2002 seçimlerinde iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), 2002'den sonra art arda kazandığı seçim zaferleri ile Türkiye'nin çok partili siyasi tarihinde en uzun süre iktidarda kalmayı başarabilen siyasi parti oldu. Elde ettiği ve daha önce benzeri görülmemiş bu siyasi başarı ile ülkenin yalnız bugününe değil dününe dair algısına ve yarınına da damgasını vurdu. Bu sayede Türkiye'nin siyasi, hukuki, ekonomik ve sosyal alanlarda köklü dönüşümünde ana aktör ve itici güç oldu.

2002 yılına kadar çoğunlukla kısa süreli iktidarlarca yönetilen Türkiye, ilk defa AKP ile uzun soluklu bir iktidara kavuştu. Fakat AKP'nin uzun hükümet dönemi demokratik siyaseti ve hukukun üstünlüğünü güçlendirmek yerine iktidar partisinin rejim ve toplum üzerinde hâkimiyet kurmasının yolunu açtı. 1950'de çok partili hayata geçtikten sonra Türkiye, demokrasinin temel sorunlarını çözemese de demokratik siyaseti sürdürebilmişti. Çok partili siyasi hayat, askerî darbe, popülist tek parti yönetimleri, istikrarsız ve siyasi yozlaşmanın hâkim olduğu koalisyon hükümetleri gibi demokratik rejimi kusurlu kılan pek çok sorunu içerisinde barındırdı. Ancak demokratik rejimin pekişmesi önündeki engeller Türkiye'de demokrasinin asgari koşulu olan adil ve özgür seçimleri sistematik ve uzun

soluklu şekilde ortadan kaldırmadı. Demokratik seçimlere en güçlü tehdit ise 1950'lerin ikinci yarısında Demokrat Parti iktidarından gelmişti. Ancak Demokrat Parti, AKP gibi güçlü seçmen desteğini koruyamadığı gibi partinin otoriterleşme hamlelerinin önü 1960 askerî darbesi ile kesilmişti. 1960 darbesinden sonra ise Türkiye popülist partilerle askerî yönetimler arasında salınmaya devam etti. Darbe dönemlerinde demokratik siyaset çökse de sivilleşme ertesinde iktidara gelen partiler adil ve özgür seçimleri sürdürdüler.

Ancak AKP kendinden önce gelmiş tüm aktörleri sandıkta kazandığı başarı sayesinde geride bıraktı ve rejim üzerinde hâkimiyetini kurdu. Türkiye demokrasisinin uzun ama kesintili tarihinde hiçbir parti bürokrasi, yargı, medya ve sivil toplum üzerinde bu seviyede kalıcı ve sistematik kontrol sağlayamamıştı. Bu baskıcı hâkimiyet sonucunda Türkiye'de demokratik rejim temel vasıflarını yitirdi ve hükümetin attığı adımlarla hızla otoriterleşti. Fakat AKP'nin otoriterleşme sürecini farklı ve ilginç kılan sandıktan vazgeçmemesi, yaptığı tüm köklü değişikliklerin meşruiyetini sandığa dayandırması oldu.

Türkiye'nin AKP iktidarları süresince yaşadığı otoriterleşme Türkiye'nin yakın siyasi tarihindeki bazı sürekliliklerden etkilense de yaşanan otoriterleşmenin kendine has dinamikleri mevcut. Türkiye'nin yaşadığı rejim değişikliğini doğru kavramsallaştırmak hem siyasal ve toplumsal dönüşümün kapsamını iyi anlamak hem de ileride Türkiye'nin tekrar demokratikleşme potansiyelini ve bunun yollarının tespiti açısından büyük önem taşıyor. Dolayısıyla elinizdeki kitabın Türkiye'nin geçirdiği siyasi dönüşümü doğru anlamak ve ortaya çıkan siyasi rejimi doğru kavramsallaştırmaya yardımcı olmanın dışında pratik siyasette demokratikleşme yönünde atılabilecek adımlara da ışık tutacağına inanıyoruz.

Türkiye'nin yaşadığı rejim değişikliğinin taşıdığı bu önem şüphesiz bu dönüşümü anlamlandırma ve kavramsallaştırma amacıyla yapılan çalışmaların da sayısını önemli ölçüde arttırdı. Farklı teorik çerçevelerden bakan bu çalışmaların bir kısmı Türkiye'nin otoriter yönde geçirdiği rejim değişikliğinde süre-

lilik gösteren temalara odaklanırken diğersleri bu rejim değişikliğiyle değişen dinamiklere odaklanmaktadır. Bununla beraber Türkiye'nin geçirdiği otoriterleşme süreci kamuoyunda ve hatta akademik yazında rejimin ne ölçüde demokratik ya da otoriter olduğu konusunda da tartışma yaratmaya devam ediyor. Bazı yazarlar ve siyasetçiler Türkiye'de seçimlerin ve bu seçimlerde muhalefet eden siyasi partilerin varlığının Türkiye'nin hâlâ demokratik bir rejime sahip olduğu savı için yeterli olduğunu düşünüyorlar. Daha kötümser diğer bir grup ise rejimin otoriter niteliğine ağırlık vererek rejimin tekrar demokratikleşme ve seçim yoluyla iktidar değişim ihtimalinin zayıflığını vurguluyorlar. Özellikle ikinci grup, Türkiye'nin yeni rejimini kavramsallaştırmaya yönelik de birçok farklı kavram öneriyor. Bu çalışmalar Türkiye'nin bir otoriterleşme süreci içerisinde olduğu tezinde ortaklaşsalar da bu değişim sürecinin başlangıç ve geldiği nokta konusunda bir uzlaşmaya varabilmiş değiller. Türkiye'nin siyasi rejimi ve bu rejime geçişe neden olan faktörler konusundaki çeşitlilik her ne kadar akademik tartışma anlamında bir zenginlik olsa da bu tartışma Türkiye'de siyasi rejimin dinamiklerini doğru tahlil etme ve bu tahlil sonucunda olası yeneden demokratikleşme potansiyeline zarar verme ihtimalini de içerisinde barındırıyor.

Gerek AKP iktidarının Türkiye demokrasi tarihinde yarattığı kırılma gerekse geleceğe dönük tahlillerin isabeti açısından yeni kavramlar ve kuramlara ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz. Elinizdeki kitap Türkiye'nin AKP iktidarlari altında zamana yayılmış bir otoriterleşme süreci sonrasında kusurlu bir demokratik rejimden rekabetçi otoriter rejime geçtiği temel savı üzerine kuruludur. Bu temel sav yukarıda bahsedilen iki görüše de mesafeli bir savdır. Bunun temel nedeni ise rekabetçi otoriter rejimlerde, seçimlerle iktidar değişiminin mümkün olmasına rağmen seçimlerin demokratik standartları yerine getirecek şekilde yapılamamasıdır. Dolayısıyla bu çalışma, Türkiye'deki siyasi rejimi ne iktidar değişim ihtimalinin ortadan kalktığı bir kapalı otoriter rejim ne de demokrasinin asgari unsurlarının yerine getirildiği bir rejim olarak sınıflandırmaktadır.

Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel ölçekte en yaygın otoriter rejim tipi haline gelen rekabetçi otoriter rejimlerde demokratik rejimlerin temel bileşeni olan adil ve özgür seçimler ortadan kalkmakta ve demokrasinin bu asgari koşulu yerine getirilememektedir. Günümüzde sıklıkla değinilen küresel otoriterleşme dalgası içerisinde de pek çok ülke kusurlu demokrasiden rekabetçi otoriterliğe doğru sürece yayılan rejim değişikliği yaşamaktadır. Seçimlerin düzenli yapılması ve muhalefet partilerinin adil olmayan koşullar altında olsa da iktidar ile rekabet edebildikleri bu rejimler kendi içlerinde gerek demokratik gerekse kapalı otoriter rejimlerden farklı pek çok dinamik barındırmaktadırlar. Bu dinamiklerdeki farklılıklar ve benzerlikler ve rekabetçi otoriter rejimlerin küresel ölçekteki yaygınlığı bu rejimleri karşılaştırmalı siyaset biliminin önemli araştırma alanlarından birisi haline getirmiştir. Bu rejime geçiş ve rejimin sürekliliğine ilişkin açıklamalar bağlamında Türkiye'nin bir laboratuvar niteliğinde olduğunu düşünüyoruz. Her ne kadar elinizdeki kitap Türkiye vakasına odaklansa da rekabetçi otoriter rejimlerin nasıl seçim kazandıkları, iktidarlarını hangi temeller üzerinde meşru kıldıkları, demokrasinin hangi temel bileşenlerini ortadan kaldırıp hangilerini ayakta tuttukları, bu rejimlerde muhalefet partilerinin seçim stratejileri gibi konulara odaklanarak bu tip rejime sahip diğer vakalara da ışık tutacağımızı düşünüyoruz.

Bu kitapta Türkiye'nin kusurlu bir demokrasiden rekabetçi otoriter bir rejime geçtiği temel tezi üzerinden bu rejim tipinin temel dinamiklerini ve Türkiye'nin içinden geçtiği otoriterleşme sürecinin detaylı bir analizini yapmayı amaçlıyoruz. Bununla beraber şimdiye kadar Türkiye'nin siyasi rejim boyutunda geçirdiği dönüşümü farklı kuramsal ve kavramsal çerçevelerden inceleyen literatürle de eleştirel bir diyaloga giriyoruz. Elinizdeki kitap bu süreçlerde yaşanan dönüşümlerin kronolojik bir izleğini sunmakla yetinmiyor aynı zamanda bu dönüşümlerin Türkiye'de rejim değişikliğini nasıl ortaya çıkarttığına bir analizini de sunuyor.

Türkçe yazında son dönemde yaşanan otoriterleşme sürecini kapsamlı irdeleyen çalışmalar ne yazık ki az sayıdadır. Yapı-

lan çalışmaların çoğunluğu İngilizce literatürde yer almaktadır. Bildiğimiz kadarıyla elinizde tuttuğunuz kitap AKP döneminde yaşanan otoriterleşme süreci üzerine yapılmış en kapsamlı çalışmadır. Oysa uluslararası yazında Türkiye’de demokrasinin gerilemesi ve otoriterleşme süreci merak uyandıran bir vaka olarak çokça çalışılmaktadır. Kitabın yazarları olarak çeşitli uluslararası yayınlarımızda Türkiye’nin demokratik gerileme sürecini etraflı şekilde irdelemiştik. Bu kitapta daha önceki çalışmalarımızdan yola çıkarak bir otoriterleşme muhasebesi çıkarıyoruz. Bu halihazırdaki çalışmalarımızın kapsamını genişleten ve detaylandıran yirmi yıllık eleştirel bir muhasebedir. Amacımız yalnız uluslararası yazındaki tartışmaları ve kavramsal çerçeveyi Türkiye’ye uyarlayarak Türkçeye kazandırmak değil aynı zamanda henüz yaşı genç olduğu için geçtiğimiz yirmi yılı hatırlamayacak okurlarımıza ulaşmak, bu süreci yaşamış okurlarımızın ise yaşadıklarını ve yekununu hatırlamalarına yardımcı olmaktır. Çünkü otoriter rejimden çıkışın ancak onu anlamakla mümkün olabileceğini düşünüyoruz.

Kitabın Birinci Bölümü’nde rekabetçi otoriterlik ve otoriterleşme kavramlarının detaylı sunuşunu yapıyor ve Türkiye’de AKP iktidarları süresince dönüşen siyasi rejimin niteliğine yönelik farklı görüşleri eleştirel bir perspektiften inceliyoruz. İkinci Bölüm’de AKP’nin doğuşunu ve yaşadığı dönüşümü inceliyoruz. AKP’nin dönüşen örgütsel özelliklerinin Türkiye’de yaşanan otoriterleşme sürecinin ve rekabetçi otoriter rejimin sürekliliğine etkisini analiz ediyoruz. Üçüncü Bölüm’de Türkiye’de iktidar ve muhalefet arasında adil olmayan siyasi oyunun nasıl yaratıldığını altı farklı alt başlık altında inceliyoruz: (1) devlet kurumlarının siyasallaşması; (2) yargının siyasallaşması; (3) zayıflatılan yasama süreci ve denetimi; (4) düzenleyici ve denetleyici kurumların siyasallaşması; (5) iktidar yanlısı sermayenin yaratılması; (6) muhalif yıldız oyuncuların medya, sermaye ve siyaset alanlarında oyun dışı bırakılması. Dördüncü Bölüm’de rekabetçi otoriter rejimlerin temel dinamiklerinden olan temel hak ve özgürlükler alanında yaşanan erozyonu medya ve ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, toplan-

tı ve gösteri yürüyüşü hakkı üzerinden merccek altına alıyor. Kitabın Beşinci Bölümü rekabetçi otoriter rejimleri kusurlu demokrasilerden ayıran temel unsur olan adil ve özgür seçimlere odaklanıyor. Seçim bütünlüğü kavramı üzerinden Türkiye’de 2014 cumhurbaşkanlığı seçimlerinden 2023 genel seçimlerine kadar Türkiye’de serbest ve adil seçim yapma koşullarının nasıl ortadan kalktığını inceliyoruz. Altıncı Bölüm’de ise “Rekabetçi otoriter rejimlere içkin riskler nelerdir?”, “Rekabetçi otoriterlik demokrasiden otoriterliğe geçişte bir ara durak mıdır?”, “Rekabetçi otoriter rejimlerde iktidar nasıl ve neden kaybeder ve muhalefet nasıl seçim kazanır?” gibi teorik sorular üzerinden 2023 seçimlerini inceliyoruz. Kitabın Sonuç Bölümü’nde ise Türkiye’de rekabetçi otoriter rejimin geleceği ve demokratikleşme ihtimali üzerinde durarak rekabetçi otoriter rejimlere ilişkin yapılan çalışmaları ve bu literatürdeki boşlukları eleştirel bir perspektiften değerlendiriyoruz.

Her kitapta olduğu üzere bizler de bu kitabı yazarken çokça destek aldık. Öncelikle projeye başından beri heyecanla yaklaşan editörümüz Tanıl Bora’ya diğer projelerin araya girmesi nedeniyle uzayan süreçte gösterdiği sabır, anlayış ve destek için teşekkür ederiz. Ayrıca İletişim Yayınları yayın kuruluna da teşekkürü borç biliriz. Metnin hazırlık ve yazım aşamasında da pek çok öğrencimizle çalışma şansına eriştik. Asistanlarımız Ege Yüzbaş, Ali Sevindik, Gülşah Suiletten, Yeliz Asım ve Kaan Aksoy araştırma sürecinde önemli katkılar verdi. Orhun Bayraktar çevirilerde yardımcı oldu. Öykü Tümer metni baştan sona okudu ve yorumlarıyla kitabın içeriğini zenginleştirdi. Tunahan Yıldız kitabın kaynakçasının hızla hazırlanmasında ve metnin gözden geçirilmesinde oldukça önemli katkılar sağladı. Kitabın yazarları olarak burada adlarını sayamayacağımız birçok meslektaşımızla yaptığımız tartışmalar da kitabın içeriğini önemli ölçüde zenginleştirdi. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ederiz.